

спорных вопросов казахского синтаксиса профессор Т. Сайрамбаев особое внимание уделяет структурным схемам и семантическим и функциональным особенностям синтаксических единиц. Опираясь на свои исследования, он дает определения синтаксическим терминам.

Toleup Meyirimgul

STUDIES OF T. SAYRAMBAEV ABOUT SYNTAX OF PHRASES AND SENTENCES IN THE MODERN KAZAKH LANGUAGE

The article analyzes the scientific works of the outstanding linguist professor T.Sairambayev which are dedicated to the syntax of phrases, simple and complex sentences in the modern Kazakh language. The papers of the scientist examine the most important theoretical issues of the given linguistic stream. While researching disputable issues of the Kazakh syntax, Professor T.Sairambayev pays special attention to structural schemes, semantic and functional features of syntactic units. According to his own researches the linguist gives definitions to syntactic terms.

Г. Жылқыбай

А.Ясауи атындағы ХКТУ доценті, ф.ғ.к.

Т.САЙРАМБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ СӨЗ ТІРКЕСІ ТЕОРИЯСЫНА ҚАТЫСТЫ ҰСТАНЫМЫ

Қазақ тіл білімінде кенжерек дамыған сала ретінде саналатын сөз тіркесі жөніндегі зерттеулер қазіргі шақта едәуір биікке көтерілді деуге болады. Жалпы сөз тіркесінің жүйелі қарастырылуына бірталай елеулі еңбек еткендердің басында С.Аманжолов, Р.Әміров, Ә.Аблақов, М.Серғалиев, М.Балақаев, Т.Сайрамбаев, Е.И.Убрятова, Н.А.Баскаков, Н.К.Дмитриев, Қ.Басымов сияқты тілші ғалымдардың тұрғандығы сөзсіз.

Дегенмен түркі тілдеріндегі сөз тіркестері жөніндегі ең алғашқы таза теориялық туынды профессор М.Балақаевтың еңбегінен басталған болатын. Олай деуіміздің себебі, ғалымның 1954 жылы шыққан «Қазіргі қазақ тілі» деген кітапқа енген «Сөз тіркесі» бөліміндегі мақаласы мен 1957 жылы жарық көрген «Основные типы словосочетаний в казахском языке» еңбегіне дейінгі зерттеулердің «тек мектеп грамматикаларының көлемінде айтылып келгендігін», «онда да сөз тіркесіне толық анықтама беріп, оның түрлі жақтарын егжей-тегжейіне дейін зерттеген ешкім болмағандығын» оның ізбасар шәкірті Т.Сайрамбаев өз еңбегінде атап өтеді.

Ғылымға ең алғашқы қадамын сөз тіркестеріне байланысты ғылыми мақаласымен бастап, тіл білімінің синтаксис саласына жарты ғасырлық ғұмырын арнаған ф.ғ.д., профессор Т.Сайрамбаевтың елеулі еңбектерінің мол бөлігінің жетекшісі М.Балақаев қағидаларынан бастау алатындығымен қоса онымен үндес

екендігін байқау қиын емес. Мәселен, «Қазіргі қазақ тіліндегі күрделі сөз тіркестері» атты монографиясын негізге алсақ болады. Аталған еңбекте автор М.Балақаев пен т.б. ғалымдарының зерттеулерінен тыс қалған, тіпті түркі тілдері бойынша еш сөз болмаған мәселелер жөнінде алғаш зерттеу жүргізген болатын және бұл дүниелердің орнын баса алатын еңбектердің қазірде жоқтығын сеніп айта аламыз.

Қазақ тіліндегі сөз тіркесі саласы туралы XX ғасырдың 20 жылдарынан кейін сөз қозғала бастағанымен, жалпы тіл білімі бойынша XIX ғасырдың басында пайда болған қисындық бағыт өкілдерімен байланысты. Сол ғасырдың орта кезеңіне дейін беделін жоғалтпаған бұл бағыттың әр түрлі ойлары кейінгі зерттеушілер тарапынан қате деп табылғанымен, сөз тіркесін сөйлеммен қатар синтаксистің қарамағында қарау қағидасы жоққа шығарылмайтын мәселе болып қала берді. Олар синтаксистік ұғымдарды формалды логиканың мүддесі тұрғысында, соған тәуелді мәнде қарады, синтаксистің міндеті логикалық категориялардың тілдегі баламасын айқындау деп түсінді. Сөйлемге болсын, оның мүшелеріне болсын анықтама беруде бірден-бір сүйеніш – қисын заңы деп білді. Сөйлем – қисындық пайымдаудың көрсеткіші, ол екі мүшелі ғана болады: оның бірі – субъект, екіншісі – предикат. Бұл екі категорияның тілдегі көрсеткіштері – бастауыш пен баяндауыш дегенді

айтты. Көптеген олқылықтары барлығына қарамастан қисындық бағыт XIX ғасырдың ортасына дейін елеулі беделге ие болып келді. Оның сарқыншағы күні бүгінде де кездесіп қалады. Тіпті, сол кезден бергі жарық көрген грамматикалық әдебиеттердің барлығында да синтаксисті грамматиканың бір саласы ретінде қарау жүйесі бүгінгі шақтағы ғылымымыздың да сипаты. Соншалықты ұзақ тарихына, түрліше кезеңдеріне қарамастан, синтаксистің негізгі объектілерін айқындауда әлі күнге дейін пікір қайшылықтары кездесіп қалады. Өткен ғасырдың аяғына дейін синтаксистің ең негізгі және бірден-бір объектісі сөйлем делінген болса, үстіміздегі ғасырдан бастап оның қарауына сөздер тіркесі де жатады дейтін пікір пайда болды. Тіпті, орыс тіл білімінің көрнекті өкілдері Ф.Ф.Фортунатов пен оның шәкірті М.Н.Петерсон секілді ғалымдардың тарапынан сөздер тіркесі – синтаксистің бірден-бір объектісі, сөйлемнің өзі де сөз тіркесі құрамына енеді дейтін қағидалар пайда болған болатын. Бұл бағыттағы ғалымдардың пікірінше, синтаксистің түйінді мәселесі, негізгі объектісі – сөздер тіркесі. Сөйлем дегеніміз сөздер тіркесінің бір түрі ғана. Сондықтан синтаксистің қарауына тек сөз тіркесі түріндегі сөйлем ғана жатады деп есептейді [1.28].

Қай пікірдің, зерттеудің болмасын сөз тіркесі тіл біліміндегі ең негізгі тұлға екендігін көреміз. Орыс тілінде сөз тіркестерін алғаш қолға алғандардың бірі В.В.Винградов сөз тіркестерінің түрлері, байланысу формалары және олардың құрылысы тіл білімінің ең басты бөлімі екендігін айтады [2.179].

Ғалым Т.Сайрамбаевтың айтуынша, орыс тіл білімінің белгілі зерттеушісі И.П.Мелиоранский «Краткая грамматика казах-киргизского языка» деген еңбегінде сөз тіркесі туралы арнайы тоқталмағанымен, «простое предложение» деген бөлімінде бастауыштың баяндауышпен қиыса байланысатынын дұрыс көрсеткен [3.1-2]. Ал септіктерге жеке-жеке тоқтай келіп, онда әрбір етістіктің мағыналық топтарының қайсысы қандай сөздерді меңгеретінін анықтаған. Ал қабыса байланысу туралы ешбір сөз қозғалмайды. Бірақ автордың «Определение» деген бөліміндегі мынадай мысалдар: *«ақ тас – белый камень; жақсы кісі – хороший человек; үшінші жыл – третий год»* дегенде сөздердің қатар келіп орналасатынын сөз етеді». Мұның өзі қабысу термині-

нің жалпы орыс тілінде де көп уақытқа дейін енгізілмеу себебіне байланысты ма деп ойлауға болады.

Қазақ тіл білімінде сөз тіркесі синтаксисі жеке ғылым болып елуінші жылдары профессор М.Балақаевтың әсерімен қалыптасты дегенімізбен, синтаксисті сөйлемнің қандай түрлері болатынын, қандай бөлшектерден құралатынын қарастыратын грамматиканың бір саласы деп анықтаған қазақ ғалымдарының алғашқыларының бірі, профессор Қ.Жүбанов синтаксистің қарауына сөздер тіркесі де жататындығын отызыншы жылдары айтқан болатын.

Алғашқы зерттеулердің бірі С.Аманжоловтың да сөйлем, сөз тіркесіне қосқан пікірлері әлі күнге маңызын жоймаған оның еңбектерінде біршама сөз болады. Ол 1940 жылы «Қазақ әдеби тілі ғылыми синтаксисінің қысқаша курсы» деген кітабын он жылдан кейін «Қазақ әдеби тілі синтаксисінің қысқаша курсы» деген атпен қайта бастырғанда, әдейі «Сөздер тізбектері» [5.10] деген тақырыппен берілген болатын. Әрине, бұл кітапта тіліміздің барлық сөз тіркесін сөйлемге берілген анықтамалардың ыңғайында атап жүрді. Сондықтан да, С.Аманжоловтың пікір-тұжырымдары өз уақытысындағы ғылыми еңбектердің ұстанымына сәйкес келуі мүмкін еді, Мәселен; «Тиянақты ойды білдіретін сөзді я бірнеше сөз тіркесін сөйлем дейміз», «кейбір сөз (сөйлем мүшесі) басқа сөзді анықтап, толықтырып, пысықтап немесе түрліше қиюласып, бірін-бірі керек ету жолымен байланысады. Мұндай байланыстарды сөйлемдегі сөздердің тіркесі дейміз», - деген өзіндік пікірлері осының айғағы.

Қалай десек те, XX ғасырдың алғашқы бөлігінде оқулықтар жазып, ой айтқан профессорлар Қ.Жүбанов, С.Аманжоловтар сөз тіркесі тіліміздегі елеулі категория екенін жақсы түсінгендіктен аз да болса өз еңбектерінің нысанына айналдырды.

Сөздер тіркесі синтаксистің қарауына енетінін жоғарыда айтып өткендей кейінгі жылдары М.Балақаевтың еңбектерінде өте жүйелі айтып өтеді. Ол өзінің жай сөйлем синтаксисіне арналған зерттеуінде «синтаксис сөйлемнің грамматикалық жүйесін құрамын, сөздердің тіркесуін қарастырады» - десе, соңғы еңбектерінде одан гөрі айқындаңқырап, сөз тіркесін синтаксистің бірінші объектісі дәрежесіне дейін көтереді [6.140].

М.Балақаев пен Т.Сайрамбаевтың пікіріне сүйенсек егер *сөйлем* қарым-қатынас жасаудың, адам ойын білдірудің негізгі формасы болса, *сөз тіркесі* және *сөз* – сөйлем құраудың материалдары, яғни, бұдан шығатын қорытынды сөздер тіркесі синтаксис қарауына жататын мәселелердің бірі екені даусыз. Ол сөйлеммен тығыз байланыста қаралуы керек. Бірақ сөз тіркесі синтаксистегі тұлға емес, оның негізгі тұлғасы – сөйлем. Сөз тіркесі, көптеген ғалымдардың көрсеткеніндей, сөйлемнің бір бөлшегі – сөйлем құрауға қажетті материал. Мұндай сөз тіркесі мен сөйлемнің арасындағы айырмашылықтарды тану мәселесі тілші ғалымдардың көбіне ой салған болатын.

Сөз тіркесін сөйлемнен ажырату – жалпы тіл білімінде негізгі мәселелердің бірі. Осыған орай ғалым Т.Сайрамбаев «Сөз тіркесіне синтаксистік топ құрайтын барлық сөздердің тіркесін жатқызамыз ба, әлде предикативті қатынасты жатқызамыз ба?» деген сауалға жауап іздеп, осының негізінде бұл күні жоққа шығарылған қағидалардан бастап, қазіргі жүйеге себеп болған ұстанымдарды салыстырып, саралап, жинақтайды. Мысалы, кейбір ғалымдардың, атап айтқанда Фортунатов, Пешковский тағы да басқалардың толық мағынасы бар грамматикалық тіркестердің барлық түрін сөз тіркесіне жатқызуы тілге тиек етіліп, қате ұстанымын айқындауға тырысады. Оның айтуынша: «Фортунатовтың пікірі бойынша, сөйлем дегеніміз сөз тіркесінің бір түрі (разновидность), көрінісі. Бұлардың пікірінше, сөйлем мен сөз тіркесінің ешбір айырмашылығы болмайды». Ал «Керісінше, кейбір ғалымдар Буслаев, Потебня, Шахматов т.б. сөз тіркесін жоққа шығарды. Олардың пікірі бойынша, негізгі етіліп сөйлемнің теориясы және сөйлемнің мүшелері алынады. Сөйтіп сөз тіркесі туралы мәселе тек түркі тілдеріне ғана емес, басқа тілдерде де түрліше қаралады», - [3.8] дейді.

Сондай-ақ, сөйлем мен сөз тіркесінің айырмашылықтары мен өзіндік ұқсастықтарына аса назар аударған ғалым бұдан басқа Н.К.Димитриев, Б.А.Убрятова, Н.А.Баскаков, Г.И.Инжековой-Грекул, В.В.Виноградов сынды т.б. ғалымдардың зерттеулерін негізге ала отырып аталмыш мәселеге өз көзқарасын білдіріп, кей тұстарға келіспейтіндігіне толықтай ғылыми дәлел айтады. Егер бастауыш пен баяндауыштық қатынастан болмай, олар тия-

нақты ойды білдірсе, сөйлем деп, егер бастауыш пен баяндауыштық қатынас болмай, олар тиянақты ойды білдірмесе сөз тіркесі болады»(Н.К.Дмитриев, Б.А. Убрятова т.б.) [7.202-203], соңғы сөз (басыңқы сөз) есімше не көсемше формасында тұрса ғана сөз тіркесі де, ал етістіктің басқа формаларында келсе, сөйлем (Н.А.Баскаков, Г.И.Инжековой-Грекул т.б.) [8.464] деген пікірлер мен соған орай сөз тіркестерін предикативті және предикативті емес деп бөлінуін аса қолдай қоймайды. Өйткені «сөз тіркестерінің әрбір сынарларын бұлай қарау, олардың қасиетін толық аша алмайды. Сөз тіркесі мен сөйлемді ажырату немесе олардың арасына жоғарыдағыдай шек қою дұрыс болып шықпайды. Өйткені мұндай шек қою негізгі критерий бола алмайды. Ол үшін сөз тіркесі мен сөйлемдердің әрқайсысының зерттелетін негізгі объектілерін ашу керек сияқты [9.11] дей келе В.В.Виноградовтың кейінгі еңбектеріндегі сөйлем мен сөз тіркестерінің айырмашылығы мен ұқсастықтарын дұрыс байқағандығын атап өтеді.

Бұл принципке қарағанда сөйлемнің сөз тіркесінен бір өзгешелігі – біріншіден, әрбір сөйлемнің интонациясы болады. Бұл қасиет сөз тіркесінде болмайды. Екіншіден, негізінде сөйлемдерге тән нәрсе, олар көбіне бастауыш пен баяндауыштық қарым-қатынастан құрылып, біршама аяқталған ойды білдіруі. Бұл құбылыс та сөз тіркесінде үнемі бола бермейді. Сөз тіркесі толық мағыналы сөздерден құрала отырып, сөйлемнен осындай айырмашылықтары болғанымен олардың өзіндік ұқсастықтары да бар. Сол сияқты сөз тіркесі сөйлемнің негізінде жасалады. Мысалы: *кітап оқыды* бұл әрі сөйлем, әрі сөз тіркесі. Олай болса, бір сөз табы басқа сөз таптарына ауысып отыратыны сияқты, бұл екеуі бір-біріне ауысып отырады. Әрі екеуі құрылысы жағынан кейде ұқсас келеді. Сөйлем де, сөз тіркесі де екі немесе одан да көп сөздерден құрала отырып, сөйлемдермен сәйкес келе береді. Сонымен, қорыта келгенде, сөз тіркесі және сөйлем жалпы тіл қатынасы, ой қатынасы бола отырып, әрқайсысының өзіндік объектілері бар. Сөйтіп, Т.Сайрамбаевтың пікірінше: сөз айналадағы объективтік шындықтың адам басындағы сәулесі (отражения) ретінде жеке-жеке ұғымды (понятие) білдірсе, сөз тіркесі олардың грамматикалық қарым-қатынасын және мағыналық тобын білдіреді. Ал сөйлем жеке ұғымдардың синтезі ретіндегі

байымдауды (суждение), хабарлауды, сұрауды, модальділікті білдіреді.

Сөз де, сөз тіркесі де - сөйлем құраудың негізгі материалы. Бірақ әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері барын ғалымдар тарапы ертеден-ақ аңғарған, ол туралы бағалы еңбектер де аз емес. Дегенмен, сөз бен сөз тіркесінің ұқсас және айырым белгілерін айқындау үшін, алдымен сөздің негізгі түрлерін ажыратып алуды ескерткен ғалым, әсіресе, сөз тіркесі синтаксисінің үлкен мәселесінің бірі күрделі сөздер мен сөз тіркестерінің сыртқы тұлғасының ұқсастық белгілеріне және айырмашылықтарына аса назар аударады. Ол күрделі сөз бен сөз тіркестерінің ұқсастығы олардың жасалу жолында емес, сөз санының көбінде, саны жағынан екеуі де екі немесе одан да көп сөздерден құралатындығын [9.36] атай келе, олардың арасындағы бірталай айырмашылықтарды да түсіндіре түседі. Бұл үшін сөздердің тілде атаушы қызмет атқарып, тілдің номинативті құралдарының қатарына жататындығы сияқты, сөз тіркестері де заттардың, сапа-белгілердің, іс-әрекеттердің атаулары ретінде қолданылып, тілдің номинативті құралдарының қатарына жатқызатын К.Ахановтың семантикалық, морфологиялық, синтаксистік тұтастық белгілеріне қарай ажыратқан классификациясына сүйене отырып дәлелдейді.

Синтаксис мәселелерінің ішіндегі сөз тіркесінің күрделенуіне дербес мағыналы сөздермен (сөз таптары) бірге кейде дербес мағыналы күңгірт сөздердің де қатысты болатындығын дәлелдеп, түбегейлі нүкте қойған еді. Оның пайымдауындағы сөз тіркесінің аясын кеңейтуде әр сөз тобының күрделі түрі; көмекші есім; көмекші етістік; модаль сөздер; шылаулар; нумеративті сөздер; түрлі қосымшалар; фразеологиялық тізбектер т.б. факторлар шешуші орын алады деген тұжырымы да айқындалып барып жарияланған еді. Бұл күрделі сөз тіркестерінің жасалу табиғатын терең зерттеу үшін сөз тіркестерінің күрделену процесіне ықпалы бар, ықпалы жоқ тілдік бөлшектердің кез келгенінің қасиеттерін зерттеуіне тура келетіндігін көрсетті.

Т.Сайрамбаев өзіндік ерекшелігі бар синтаксистік байланыс түрі матасудың қиысу мен меңгеруге ұқсастығын мойындайды, сондай-ақ ең алғаш дөп басып айтқан М.Балақаевтың матасу жөніндегі матаса байланысу тек сөз

тіркестерінде жұмсалады деген пікірін қолдайды.

Шындығында да, матасу ілік жалғаулы сөздің тәуелдік жалғаулы сөзді қажет етуі жағымен, бірінсіз-бірі қолданыла алмайтынын айқас байланысу жағымен анықтауыш пен анықталушы сөздің анықтауыштық қатынаста жұмсалуды ерекшелігінен, бағыныңқы, басыңқы сыңар қызметтерінде зат есім немесе зат орнына жүретін сөздердің қолданылуымен өзге синтаксистік байланыс түрлерінен оқшауланады.

Матаса байланысатын сөз тіркестерінің әрбір сыңарының жасалуына қарай оларды бағыныңқы сыңардың күрделі түрі, басыңқы сыңардың күрделі түрі, кейде екі сыңардың күрделі түрі деп қарастыру керек сияқты [9.131] деп атап көрсетеді.

Ғалымның бір ғана сөз тіркесінің құрамындағы үш немесе одан да көп зат есіммен келетін күрделі қабыса байланысу түрінің болатындығын дәлелдеуі біраз мәселенің басын ашып бергендігі сөзсіз. Мысалы, аю төс ене, мұз балақ қыран, жылан бас тастар, қошқар мұрын жігіт, қошқар мүйіз ою, мая жүн шекпен т.б. Өйткені «бірнеше зат есімнің орын тәртібі арқылы жалғаусыз тіркесі тек профессор М.Балақаевтың еңбегінде бірер сөзбен айтылғаны болмаса, арнайы зерттеудің объектісі болған емес» [9.89] еді.

Сол сияқты өзіне дейінгі еңбектерде сөз болмаған таза сын есімді күрделі сөз тіркестерінің топтары жөнінде айтып ізге салған Т.Сайрамбаевтың көзқарасы көпшілік ғалымдар тарапынан сол кезде-ақ қолдау тапқан болатын. Өйткені екі не одан да көп сапалық сын есімдердің түйдектеле қолданылуы, заттың сапасын күшейту үшін қолдану құбылысының қазақ тіліндегі үлгілерін жүйелеудің басы саналатын бұл еңбектердің маңызы зор болды. Әрине, сапалық сын есімдер жөнінде морфологиялық жағын зерттеп «сөз арасында ғана затқа қатысты қолданылатынын екі немесе одан көп сапалық сын есімнің күрделі түрде тіркесіп сол тобымен заттың анықтауыштық қызметінде жұмсалатындығы жөнінде Т.Сайрамбаев еңбектерінен бұрын айтылмады дей алмаймыз, бірақ оларда сын есімнің жай сөз тіркесі, күрделі сөз тіркесі тұрғысынан арнайы зерттелмеген болатын.

Сөз тіркестерінің тіл білімінде қалыптасқан есімді сөз тіркестері және етістікті сөз тіркестері деген жүйемен қарастыра отырып

ғалым «...бірақ тіліміздегі барлық сөздердің тіркесі осы екі түрдің айналасында топталады деп тұжырымдауға болмайтын сияқты. Тіл-тілде барлық сөзде үнемі есімді, етістікті сөз тіркестері ретінде келе бермей, өзіндік ерекшеліктерімен топталатыны бар. Мәселен, тұрақты тіркес тобы мен түйдекті тіркестер тобын алайық. Олар сол тобымен немесе етістікті не есімді тіркестерге қатысты болмай-ақ сөз тіркестерінің бір сынары ретінде жұмсалатындығы айқын» [3.152] деп есептейді.

Сол сияқты сөз тіркестері мен сөйлем мүшелерінің арасындағы қарым-қатынастардың болатындығын былай түсіндіреді:

Еркін сөз тіркестерінен күрделі сөйлем мүшесіне ауысу процесі барлық тілде үнемі жүріп отыратын құбылыс. *Бүгін, кемпірқосақ, баспасөз, келісап, жезқазған* сияқты біріккен сөздер уақытысында кемінде екі сөзден құралып, өзара еркін сөз тіркесі болғаны белгілі. Сонда олар *бұл күн, кемпір қосақ, баспа сөз, келі сап, жезді қазған* сияқты әрі есімді, әрі етістікті сөз тіркестерінің бағыныңқы сынарының әлсіреуіне байланысты енді күрделі лексикалық топ құрайды да, сөз тіркесі жағынан бір-ақ сөйлем мүшесі дәрежесіне жетіп отыр. Мұның өзі әдеттегі сөз тіркестері енді өзара бірігу арқылы сөз тіркесі қасиетінен айрылып сөз тіркесінің бір сынары бола отырып, бір сөйлем мүшесі дәрежесіне ауысуы. Кейде сөз тіркестерінің басыңқы сынарына түрлі жұрнақтардың жалғануынан олардағы грамматикалық қатынасы жойылып, сөз тіркесінің күрделі сынарын құрайды. Мысалы, *15-20 қойлы ауыл* деген де *қой* басыңқы сөзіне *лы* қатыстық сын есімінің жұрнағының жалғануы енді ол сөздегі басыңқы сөз бағыныңқы қызметке, яғни, сол тобымен анықтауыштық қатынаста жұмсалатын дәрежеге ауысып отыр. Мұның өзі жалпы сөз тіркесте-

рінің сөйлем мүшесіне ауысу процесіндегі өзіндік бір құбылысы. Бұдан сөз тіркестеріне қарағанда сөйлем мүшелерінің аясының кеңдігін, екіншіден, мағыналық жағынан да мол ауқымды екенін көруге болады т.б.

Қорыта айтқанда, профессор Т.Сайрамбаев синтаксис саласының өзекті мәселелерінің бірі саналатын сөз тіркестерін қазақ тіліндегі кез келген құбылысқа байланыстырып зерттеп, қатысты, қатыссыз дәрежелерін, ұқсас тұлғалардың айырмашылықтары мен ұқсастық белгілерін айқындап, бұрынғы ғалымдар қалыптастырған қағидалармен ғана шектелмей, елеусіз қалған көптеген құбылыстардың бетін ашты. Яғни, жай және күрделі болып құрылысына қарай бөлінетін сөз тіркестерінің түрлеріне байланысты ауқымды екі бірдей жинақталған, атап айтқанда «Қазіргі қазақ тіліндегі күрделі сөз тіркестері», «Сөз тіркесі және жай сөйлем синтаксисі» монографиялары тіл білімінің синтаксис саласындағы күрделі мәселелердің бірталайының шешімін тауып бере алды.

1. Петерсон М. Очерки синтаксиса русского языка, М., 1923
2. Виноградов В.В. Вопросы изучения словосочетаний. «Вопросы языкознания», 1954, № 3
3. Сайрамбаев Т. Қазіргі қазақ тіліндегі күрделі сөз тіркестері. А., 1981
4. Аманжолов С. Қазақ әдеби тілі синтаксисінің қысқаша курсы А., 1950
5. Балақаев М., Қордабаев Т. Қазіргі қазақ тілі. А. 1966
6. Дмитриев Н.К. Грамматика башкирского языка. М., 1948. Убрятова Е.И. Исследования по синтаксису якутского языка. М. –Л., 1950.
7. Баскаков Н.А. и Инкижековой-Грекул Г.И. Хакасско-русский словарь. М., 1953.
8. Сайрамбаев Т. Сөз тіркесі және жай сөйлем синтаксисі.
9. Сайрамбаев Т. Структурно-семантические типы сложных словосочетаний в современном казахском языке. А., Қазақ университеті, 2002

Жылкыбай Гулимжан Кызметқызы
ПРИНЦИПЫ Т.САЙРАМБАЕВА В ТЕОРИИ СЛОВСОЧЕТАНИЯ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

В статье анализируется принципы Т.Сайрамбаева в теории словосочетания казахского языка.

Zhylykybay Gulimzhan Kyzmetkyzy
THE PRINCIPLES OF T.SAYRAMBAYEV ON THE THEORY OF PHRASE IN KAZAKH LANGUAGE

This article deals with the principles of T.Sayrambayev on the theory of phrase in Kazakh language.